10-mavzu. Vorislik munosabatlarida sun’iy intellektning qöllanilişi

10-mavzu / 16 · 1-semestr

MUNDARIJA

1. Bob
2. Qisqaça xulosa
3. Kazuslar (IRAC)
4. Test
5. Glossariy
6. Xronologiya
7. Mind-map
8. Tuşuntiriş va sxema
9. Manbalar

Bob

Raqamli texnologiyalar va sun’iy intellektning jadal rivojlanişi natijasida vorislik huquqida butunlay yangi obyektlar va yondaşuvlar paydo bölmoqda. Bugungi kunda sun’iy intellekt (SI) tizimlari meros mulkini qidiriş, raqamli aktivlarni aniqlaş va notarial harakatlarni avtomatlaştirişda juda muhim yordamçi vositaga aylanib ulgurdi. Uşbu darsda biz sun’iy intellektning vorislik munosabatlaridagi örnini, uning huquqiy maqomini va amaliyotda qanday qöllanilişini çuqur tahlil qilamiz. Dars yöl xaritasi davomida meros obyektini aniqlaşda SI imkoniyatlari, elektron reyestrlardan ma’lumot izlaş jarayonlari, şaxsga doir ma’lumotlarni himoya qilişning qat’iy talablari örganiladi. Şuningdek, SI tizimlarining özi mulkiy huquq sifatida qanday meros qilinişi hamda notarial harakatlarda SIdan foydalanişning huquqiy çegaralari körib çiqiladi. Asosiy e’tibor doimo inson nazorati tamoyiliga, ya’ni notariusning şaxsiy javobgarligi va merosxörlarning qonuniy manfaatlarini himoya qiliş kafolatlariga qaratiladi. Uşbu bilimlar kelajakda raqamli meros bilan işlaşda mustahkam poydevor bölib xizmat qiladi.

QISQAÇA

- 6 oy — Guvohnoma beriş muddati (Meros oçilgan kundan e’tiboran (FK 1146-modda))
- 24 soat — Bir vaqtda vafot etgan deb hisoblaş (Bir kalendar sutka içida vafot etganda (FK 1116-modda))
- 100% — Inson nazorati (Notarial harakatlarda yakuniy qaror faqat notarius tomonidan qabul qilinadi)

10.1 Meros obyektini aniqlaşda sun’iy intellekt

Vorislik huquqida meros tarkibini töğri va töliq aniqlaş eng muhim bosqiçlardan biri hisoblanadi. Fuqarolik kodeksining 1113-moddasiga köra, meros oçilgan paytda meros qoldiruvçiga tegişli bölgan, uning ölimidan keyin ham bekor bölmaydigan barça huquq va majburiyatlar meros tarkibiga kiradi. Hozirgi raqamli davrda fuqarolarning mol-mulki faqat an’anaviy moddiy aşyolar, ya’ni uy-joy, yer uçastkasi yoki avtomobil bilan

çeklanmaydi. Raqamli aktivlar, ijtimoiy tarmoq akkauntlari, elektron hamyonlar, kriptovalyutalar va bulutli xotiralardagi qimmatli ma’lumotlar ham mulkiy qiymatga ega bölib, meros obyekti bölişi mumkin. Aynan şu örinda sun’iy intellekt tizimlari turli elektron reyestrlar, bank ma’lumotlar bazalari va oçiq manbalardan meros qoldiruvçiga tegişli bölgan aktivlarni tez va juda aniq izlab topiş imkonini beradi. SI yordamida meros qoldiruvçining internetdagi raqamli izlari tahlil qilinib, uning nomidagi yaşirin yoki qarindoşlari tomonidan unutilgan mol-mulklar aniqlanişi mumkin. Bu jarayon meros massasini töliq şakllantirişga xizmat qiladi. Faraziy vaziyatni körib çiqamiz: meros qoldiruvçi Anvar tösatdan vafot etgaç, uning qonuniy merosxörlari bölgan farzandlari faqat uning nomidagi kvartira va bankdagi oylik maoşi haqida bilişgan. Notarius maxsus SI tizimi orqali sörov yuborib, ma’lumotlarni tahlil qilganda, Anvarning xorijiy elektron platformalardagi qimmatli qoğozlari, şuningdek, u yaratgan onlayn kurslardan keladigan mualliflik gonorarlari borligini aniqlaydi. Natijada, SI yordamida topilgan uşbu raqamli aktivlar ham qonuniy tartibda meros massasiga kiritiladi va merosxörlar örtasida taqsimlanadi. Bu misol SI tizimlarining vorislik munosabatlarida qançalik foydali va zarur vosita ekanligini yaqqol körsatadi. Şu bilan birga, SI dasturlari meros qoldiruvçining qarz majburiyatlarini ham elektron bazalardan tezkorlik bilan aniqlab, merosxörlarni kelgusidagi moliyaviy xavflardan ogohlantirişi mumkin. Demak, SI meros obyektlarini izlaşda inson omili xatolarini kamaytiradi.

- Meros tarkibiga ölimdan keyin bekor bölmaydigan barça huquq va majburiyatlar kiradi (FK 1113-modda).
- Raqamli aktivlar, akkauntlar va elektron hisobraqamlar meros obyekti bölişi mumkin.
- SI tizimlari reyestrlardan mol-mulkni izlaş va tahlil qilişda yuqori aniqlikni ta’minlaydi.

> **ASOSIY FIKR**
> Sun’iy intellekt meros qoldiruvçining raqamli aktivlarini aniqlaşda samarali vosita bölib, meros massasini töliq qamrab olişga yordam beradi.

> **IŞ BILAN BOĞLIQLIK**
> Faraziy misol: Notarius SI yordamida marhumning elektron hamyonidagi mablağlarni aniqlab, ularni meros tarkibiga kiritdi.

10.2 Ma’lumotlar himoyasi va notarius nazorati

Sun’iy intellektdan foydalanişda şaxs daxlsizligi va ma’lumotlar himoyasi qat’iy ta’minlanişi şart. Özbekiston Respublikasining Konstitutsiyasiga muvofiq, har kim öz şaxsiga doir ma’lumotlarning himoya qilinişi huquqiga ega. Vorislik işlarida qatnaşuvçi şaxslarning ma’lumotlari alohida himoyaga muhtoj. “Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida”gi Qonun talablariga köra, meros qoldiruvçining va merosxörlarning m a’lumotlariga işlov berişda qonuniylik, adolatlilik va maxfiylik prinsiplariga qat’iy rioya etilişi kerak. SI tizimlari j uda katta hajmldagi ma’lumotlarni qayta işlaganda, oilaviy sirlar, şaxsiy yozişmalar yoki tibbiy ma’lumotlar r uxsatsiz oşkor bölib ketmasligi uçun zarur texnik va huquqiy çoralar körilişi zarur. Tizim faqat meros işiga b evosita aloqador bölgan mulkiy ma’lumotlarni ajratib olişi va şaxsiy hayot daxlsizligini buzmasligi kerak. Eng m uhimi, huquqiy tizimda SI faqat yordamçi vosita hisoblanadi. Yakuniy qarorni qabul qiliş, merosxörlarni t asdiqlaş va merosga bölgan huquq töğrisida guvohnoma beriş (FK 1146-modda) faqat inson, ya’ni vakolatli n otarius tomonidan amalga oşiriladi. Notarius SI taqdim etgan ma’lumotlarni şaxsan tekşirişi, ularning q onuniyligiga va işonçliligiga töliq işonç hosil qilişi va şundan sönggina tegişli huquqiy harakatni bajarişi şart. M

asalan, faraziy vaziyatda SI tizimi FHDYo bazalarini tahlil qilib, bir şaxsni marhumning ehtimoliy merosxöri s ifatida körsatadi. Biroq, notarius bu ma’lumotga kör-körona işonmaydi; u uşbu şaxsning qarindoşlik d arajasini tasdiqlovçi rasmiy hujjatlarni, tuğilganlik haqidagi guvohnomalarni şaxsan örganib çiqadi. Agar h ujjatlarda xatolik yoki soxtalik bölsa, notarius SI xulosasini rad etadi. Bu inson nazorati tamoyilining amaldagi i fodasi bölib, fuqarolarning meros huquqlarini asossiz çeklaş yoki noqonuniy özlaştirişlardan himoya qiladi.

• Har kim şaxsiga doir ma’lumotlar himoya qilinişi huquqiga ega (Özbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi).

• Ma’lumotlarga işlov berişda qonuniylik va maxfiylik ta’minlanişi şart (“Shaxsga doir ma’lumotlar t o‘g‘risida”gi Qonun).

• Merosga bölgan huquq töğrisida guvohnoma beriş faqat notarius vakolatiga kiradi (FK 1146-modda).

KÖP UÇRAYDIGAN XATO

Xato fikr: SI tizimi merosxörlarni avtomatik tarzda tasdiqlaşi va guvohnoma şakllantirişi mumkin. Aslida, yakuniy qaror va javobgarlik doimo notarius zimmasida qoladi.

IMTIHON UÇUN

Imtihonda söraladi: Sun’iy intellekt natijalari yuridik kuçga egami yoki tavsiyaviy xususiyatga egami? Javob: Faqat tavsiyaviy, notarius tekşiruvi majburiydir.

10.3 Sun’iy intellekt tizimlari mulkiy huquq sifatida

Sun’iy intellekt tizimlarining özi, ya’ni dasturiy ta’minot, ma’lumotlar bazasi, litsenziyalar va örgatilgan algoritm modellari intellektual mulk obyekti sifatida meros qilinişi mumkin. Agar meros qoldiruvçi SI dasturini yaratgan dasturçi yoki şunday dasturga nisbatan mutlaq mulkiy huquqlar egasi bölsa, bu huquqlar umumiy qoidalarga köra uning qonuniy yoki vasiyat böyiça merosxörlariga ötadi. Fuqarolik kodeksining 1113-moddasiga binoan, meros oçilgan paytda meros qoldiruvçiga tegişli bölgan barça mulkiy huquqlar meros tarkibiga kiradi. Özbekiston Respublikasining “Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to‘g‘risida”gi Qonuniga asosan, kompyuter dasturlari va ma’lumotlar bazalariga bölgan mulkiy huquqlar muallifning butun hayoti davomida va vafotidan söng ham uning merosxörlariga ötadi. Merosxörlar uşbu SI tizimidan foydalaniş, uni sotiş, litsenziya beriş va undan daromad oliş huquqiga ega böladilar. Biroq, huquqiy amaliyotda şuni qat’iy yodda tutiş kerakki, mualliflik huquqining şaxsiy nomulkiy huquqlari meros qilinmaydi. Bularga asar muallifi deb e’tirof etiliş huquqi, ismga bölgan huquq va asarni daxlsiz saqlaş huquqi kiradi. Ular faqat merosxörlar tomonidan himoya qilinişi mumkin, deyiladi FK 1113-moddasida. Faraziy misol orqali tuşuntiramiz: Dasturçi Botir tibbiyot sohasida kasalliklarni aniqlovçi yangi SI algoritmini yaratdi va unga mualliflik guvohnomasini oldi. Botir vafot etgaç, uşbu algoritmdan tijorat maqsadida foydalaniş va undan keladigan foydani oliş huquqi uning farzandlariga meros bölib ötadi. Farzandlar dasturni yirik klinikalarga sotişlari mumkin. Lekin algoritmni yaratgan şaxs sifatida doimo Botirning nomi körsatilişi şart; farzandlar özlarini uşbu SI dasturining muallifi deb e’lon qila olmaydilar. Bu qoida mulkiy va şaxsiy nomulkiy huquqlarning vorislikdagi farqini aniq körsatib beradi.

• Meros qoldiruvçiga tegişli mulkiy huquqlar, şu jumladan SI dasturlariga bölgan huquqlar meros qilinadi (FK 1113-modda).

• Kompyuter dasturlari va ma’lumotlar bazalariga bölgan mulkiy huquqlar merosxörlarga ötadi (“Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to‘g‘risida”gi Qonun).

• Şaxsiy nomulkiy huquqlar meros tarkibiga kirmaydi, lekin merosxörlar tomonidan himoya qilinadi (FK 1113-modda).

TAQQOSLANG

Farqlang: SI dasturidan olinadigan daromad (mulkiy huquq) meros qilinadi. Dastur muallifi degan nom (şaxsiy nomulkiy huquq) meros qilinmaydi, faqat himoya qilinadi.

10.4 SI yaratgan natijalar va mualliflik talabi

Sun’iy intellekt yordamida yaratilgan natijalar, ya’ni matnlar, rasmlar, musiqalar yoki ixtirolar vorislik huquqida öziga xos murakkab muammolarni keltirib çiqaradi. Amaldagi “Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to‘g‘risida”gi Qonunga köra, faqat insonning şaxsiy ijodiy mehnati natijasida yaratilgan asarlargina mualliflik huquqi obyekti hisoblanadi. Demak, agar biron-bir asar töliq SI tomonidan, insonning bevosita ijodiy iştirokisiz avtomatik tarzda yaratilgan bölsa, unga nisbatan mualliflik huquqi vujudga kelmaydi. Huquq vujudga kelmagaç, tegişinça, u meros obyekti ham böla olmaydi. Agar meros qoldiruvçi SI tizimidan faqat qandaydir yordamçi vosita, möyqalam yoki kompyuter kabi foydalanib, asarga özining salmoqli ijodiy hissasini qöşgan bölsa, bu asarga nisbatan mulkiy huquqlar tölaqonli meros tarkibiga kiradi. Bundan taşqari, şuni ta’kidlaş lozimki, Fuqarolik kodeksining 1113-moddasida meros qoldiruvçining şaxsi bilan çambarças boğliq bölgan huquq va majburiyatlar meros tarkibiga kirmasligi qat’iy belgilangan. Bularga hayotga yoki soğliqqa yetkazilgan zarar uçun tovon undiriş yoxud aliment majburiyatlari kiradi. Xuddi şunday, SI yordamida yaratilgan ba’zi şaxsiy litsenziyalar, faqat ma’lum bir mutaxassisning şaxsiy malakasiga boğliq bölgan akkauntlardan foydalaniş huquqi ham şaxs bilan çambarças boğliq deb topilişi va qonunan meros qilinmasligi mumkin. Faraziy vaziyat: Dizayner Sardor SI yordamida dastlabki eskizlarni çizdi, söng ularni özining ijodiy ğoyalari asosida kompyuter grafikasida takomillaştirib, noyob san’at asari yaratdi. Bu asar inson ijodi mahsuli sanaladi va unga bölgan barça mulkiy huquqlar Sardorning merosxörlariga ötadi. Agar u şunçaki SIga bitta söz yozib rasm çizdirganida edi, bu rasm meros obyekti hisoblanmas edi.

• Mualliflik huquqi faqat insonning ijodiy mehnati natijasida yaratilgan asarlarga nisbatan yuzaga keladi (“Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to‘g‘risida”gi Qonun).

• Töliq SI tomonidan yaratilgan natijalar mualliflik huquqi obyekti hisoblanmaydi.

• Meros qoldiruvçining şaxsi bilan çambarças boğliq huquqlar meros tarkibiga kirmaydi (FK 1113-modda).

ASOSIY FIKR

SI vositasida yaratilgan asarlarni meros qilib qoldiriş uçun, marhumning uşbu asarni yaratişdagi şaxsiy ijodiy hissasi isbotlanişi kerak.

IŞ BILAN BOĞLIQLIK

Faraziy vaziyat: Rassom Sardor SI yordamida eskizlar çizdi, söng ularni özi böyoqlar bilan takomillaştirdi. Bu asarga bölgan mulkiy huquq uning merosxörlariga ötadi.

10.5 Notarial harakatlarda SI va javobgarlik

Notarial idoralarda vorislik işlarini yuritişda sun’iy intellektdan foydalaniş huquqiy jarayonlarni sezilarli darajada tezlaştiradi va inson xatosi xavfini kamaytiradi. SI tizimlari taqdim etilgan turli hujjatlarning haqiqiyligini tekşiriş, qalbaki hujjatlarni aniqlaş, FHDYo va boşqa davlat bazalaridan qonuniy merosxörlarni izlaş hamda ularning navbatini töğri belgilaşda notariusga katta yordam beradi. Şuningdek, SI tizimi notariusga meros işi böyiça muhim muddatlarni eslatib turuvçi elektron yordamçi vazifasini bajaradi. Masalan, qonunçilikka köra, merosga bölgan huquq töğrisidagi guvohnoma meros oçilgan kundan e’tiboran olti oy ötganidan keyin beriladi (FK 1146-modda). SI uşbu muddat kelganligi haqida notariusga avtomatik xabarnoma yuborişi mumkin. Biroq, huquq tizimida avtomatlaştirilgan qaror qabul qilişning qat’iy çegaralari mavjud. SI dasturi qançalik mukammal va aqlli bölmasin, u mustaqil ravişda yuridik ahamiyatga ega harakatlarni amalga oşira olmaydi. Barça tayyorlangan hujjatlar loyihalari, tahlil natijalari notarius tomonidan diqqat bilan öqib çiqilişi, huquqiy ekspertizadan ötkazilişi va şaxsiy imzo hamda davlat muhri bilan tasdiqlanişi şart. Agar SI tizimidagi texnik xatolik yoki algoritmning notöğri işlaşi tufayli merosxörlarning huquqlari buzilsa, qonun oldida dasturiy ta’minot emas, balki uşbu notarial harakatni tasdiqlagan notarius şaxsan javobgar böladi. Bu qoida fuqarolarning huquqlarini işonçli himoya qilişga va yuridik jarayonlarda mas’uliyatni aniq belgilaşga xizmat qiladi. Qisqa qilib aytganda, sun’iy intellekt notariusni almaştirmaydi, balki uning iş samaradorligini oşiruvçi zamonaviy raqamli vosita bölib qoladi. Şu sababli, notariuslar öz faoliyatida raqamli texnologiyalarni qöllaşda doimo huşyor bölişlari va har bir ma’lumotni an’anaviy usullar bilan ham tekşirib körişlari maqsadga muvofiqdir.

- Merosga bölgan huquq töğrisidagi guvohnoma meros oçilgan kundan 6 oy ötgaç beriladi (FK 1146-modda).
- SI hujjatlarni tekşiriş va merosxörlarni aniqlaşda notariusga yordamçi vosita bölib xizmat qiladi.
- Notarial harakatning qonuniyligi va oqibatlari uçun töliq javobgarlik notarius zimmasida qoladi.

> **IMTIHON UÇUN**
> Imtihonda söraladi: Notarial jarayonda SI xatosi uçun kim javobgar böladi? Javob: Harakatni tasdiqlagan notarius javobgar hisoblanadi.

> **ASOSIY FIKR**
> Sun’iy intellekt notariusni almaştirmaydi, balki uning iş samaradorligini oşiruvçi raqamli yordamçi vazifasini bajaradi.

ASOSIY XULOSALAR

1. Sun’iy intellekt meros qoldiruvçining raqamli va an’anaviy aktivlarini izlaşda yuqori samaradorlikni ta’minlaydi.
2. Meros tarkibiga ölimdan keyin bekor bölmaydigan barça mulkiy huquq va majburiyatlar kiradi.
3. SI tizimlaridan foydalanişda şaxsga doir ma’lumotlar himoyasi va maxfiylik qat’iy ta’minlanişi şart.
4. SI dasturlari va ma’lumotlar bazalariga bölgan mulkiy huquqlar umumiy asoslarda meros qilinadi.
5. Töliq SI tomonidan inson iştirokisiz yaratilgan natijalar mualliflik huquqi obyekti va meros tarkibi böla olmaydi.

6. Notarial harakatlarda SI faqat yordamçi vosita bölib, yakuniy qaror va javobgarlik notariusda qoladi.
7. Merosga bölgan huquq töğrisidagi guvohnoma qonunda belgilangan muddat ötgaç, notarius tomonidan beriladi.

Qisqaça xulosa

Vorislik munosabatlarida sun’iy intellektdan (SI) foydalaniş zamonaviy huquqning dolzarb masalalaridan biridir. SI tizimlari meros qoldiruvçining raqamli aktivlarini aniqlaş, hujjatlarni tekşiriş va qonuniy merosxörlarni izlaşda muhim yordamçi vosita hisoblanadi. Fuqarolik kodeksining 1113-moddasiga köra, meros qoldiruvçiga tegişli bölgan barça mulkiy huquqlar, şu jumladan SI dasturlari va ma’lumotlar bazalariga bölgan huquqlar meros tarkibiga kiradi. Biroq, şaxsiy nomulkiy huquqlar va şaxs bilan çambarças boğliq majburiyatlar meros qilinmaydi. SI yordamida yaratilgan natijalarning meros qilinişi uçun ularda insonning ijodiy hissasi bölişi talab etiladi. Barça jarayonlarda “Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida”gi Q onun talablariga rioya etilişi, ma’lumotlar maxfiyligi ta’minlanişi şart. Notarial idoralarda SIdan foydalaniş j arayonni tezlaştirsa-da, avtomatlaştirilgan qaror qabul qiliş çeklangan. Yakuniy qarorni qabul qiliş va meros g uvohnomasini beriş (FK 1146-modda) faqat notarius vakolatiga kiradi hamda barça javobgarlik uning z immasida qoladi.

ASOSIY PRINSIPLAR

1. Raqamli aktivlar va SI dasturlariga bölgan mulkiy huquqlarning meros qilinişi.
2. Şaxsiy nomulkiy huquqlarning meros tarkibiga kirmasligi.
3. SI yaratgan asarlarda inson ijodiy hissasi mavjudligi talabi.
4. Şaxsga doir ma’lumotlarning qonuniy va maxfiy himoya qilinişi.
5. Notarial harakatlarda inson (notarius) nazoratining majburiyligi.
6. SI natijalari uçun javobgarlikning notarius zimmasida bölişi.

ASOSIY ATAMALAR

Raqamli aktivlar · Sun’iy intellekt tizimi · Meros tarkibi · Şaxsiy nomulkiy huquqlar · Mulkiy huquqlar · Şaxsga doir ma’lumotlar · Inson nazorati · Notarial harakat · Mualliflik huquqi · Avtomatlaştirilgan qaror

IMTIHONGA TAYYORGARLIK

- Meros tarkibiga qanday huquq va majburiyatlar kiradi?
- SI dasturlariga bölgan qaysi huquqlar meros qilinadi va qaysilari qilinmaydi?
- Töliq SI tomonidan yaratilgan asar meros obyekti böla oladimi?
- Meros işlarida şaxsga doir ma’lumotlarni himoya qiliş nima uçun muhim?
- Notarial harakatlarda SI xatosi uçun kim javobgar böladi?
- Merosga bölgan huquq töğrisidagi guvohnoma qaçon beriladi?

Kazuslar (IRAC)

1-kazus · Raqamli aktivlarni izlaşda sun’iy intellekt va şaxsga doir ma’lumotlar

FAKTLAR

Rustam tösatdan vafot etadi. Uning qonuniy merosxöri bölgan öğli Sanjar meros işini oçiş uçun notariusga murojaat qiladi. Sanjar otasining yaşirin bank hisobraqamlari, elektron pullari va kriptovalyuta hamyonlarini topiş maqsadida notariusdan maxsus sun’iy intellekt tizimidan foydalanişni talab qiladi. U sun’iy intellekt orqali Rustamning elektron poçtasi, ijtimoiy tarmoqdagi akkauntlari va barça raqamli izlarini çuqur tahlil qilişni söraydi. Notarius şaxsga doir ma’lumotlarni himoya qiliş va şaxsiy hayot daxlsizligi qoidalarini rökaç qilib, bu jarayonga ruxsat berişga ikkilanadi. Sanjar esa barça raqamli aktivlar meros massasiga kirişini va ularni izlaş töla qonuniy ekanligini ta’kidlaydi. Uşbu vaziyatda meros obyektini aniqlaşda sun’iy intellektdan foydalanişning huquqiy çegaralari qanday belgilanadi?

MASALA

Meros tarkibiga kiruvçi raqamli aktivlarni aniqlaşda sun’iy intellektdan foydalaniş va şaxsga doir ma’lumotlarni himoya qiliş örtasidagi huquqiy munosabat.

NORMA

Özbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi 1113-moddasiga köra, meros oçilgan paytda meros qoldiruvçiga tegişli bölgan, uning ölimidan keyin ham bekor bölmaydigan barça huquq va majburiyatlar meros tarkibiga kiradi. Mulkiy huquqlar bilan boğliq bölmagan şaxsiy nomulkiy huquqlar meros tarkibiga kirmaydi. Özbekiston Respublikasining Konstitutsiyasiga muvofiq, har kim özining şaxsiy hayotiga aralaşişdan himoyalaniş huquqiga ega. Şuningdek, 'Şaxsga doir ma’lumotlar töğrisida’gi Qonunga asosan, şaxsga doir ma’lumotlarga işlov beriş qonuniylik va adolatlilik prinsiplari asosida, subyektning roziligi bilan yoki qonunda belgilangan boşqa qonuniy asoslarda amalga oşirilişi şart. Meros obyektlarini izlaşda uşbu qoidalarga qat’iy rioya etilişi talab qilinadi.

TAHLIL

1) Birinçi savolga javob şuki, Rustamga tegişli bölgan barça mulkiy huquqlar, şu jumladan raqamli aktivlar, elektron hamyonlar va kriptovalyutalar qonuniy ravişda meros tarkibiga kiradi. Özbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi 1113-moddasiga asosan, bu aktivlar meros qoldiruvçining ölimidan söng bekor bölmaydi va merosxörlarga ötişi lozim. 2) Ikkinçi savol böyiça, sun’iy intellekt orqali marhumning elektron poçtasi va ijtimoiy tarmoqdagi akkauntlarini çuqur tahlil qiliş şaxsiy hayot daxlsizligi va yozişmalar sirini buziş xavfini keltirib çiqaradi. Özbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi va 'Şaxsga doir ma’lumotlar töğrisida’gi Qonuniga muvofiq, şaxsiy ma’lumotlarga işlov beriş qat’iy qonuniy asoslarga ega bölişi kerak. Agar meros qoldiruvçi hayotligida öz ma’lumotlariga kiriş uçun ixtiyoriy rozilik bermagan bölsa, sun’iy intellektning bunday aralaşuvi qonunga zid deb topilişi mumkin. 3) Uçinçi savol yuzasidan şuni ta’kidlaş kerakki, meros obyektini aniqlaşda sun’iy intellekt faqatgina

yordamçi vosita sifatida xizmat qiladi. Qidiruv natijalarining aniqligi va ularni meros massasiga kiritişning qonuniyligi uçun töliq javobgarlik inson, ya’ni notarius zimmasida qoladi. Notarius şaxsga doir ma’lumotlarni himoya qiliş qoidalariga rioya etilişini ta’minlaşi, zarur hollarda sud nazorati yoki tegişli ruxsatnomalar asosida harakat qilişi şart. Avtomatlaştirilgan tizimlar notariusni huquqiy mas’uliyatdan ozod etmaydi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, raqamli aktivlar meros tarkibiga kiradi, ammo ularni sun’iy intellekt yordamida izlaşda şaxsiy hayot daxlsizligi va şaxsga doir ma’lumotlar töğrisidagi qonunçilikka qat’iy rioya qilinişi şart. Bu jarayonda inson, ya’ni notarius nazorati ta’minlanişi va barça harakatlar qonuniy doirada amalga oşirilişi muhimdir.

MUHOKAMA UÇUN SAVOLLAR

1. Barça raqamli aktivlar meros tarkibiga kiritilişi mumkinmi?
2. Sun’iy intellekt orqali şaxsiy ma’lumotlarni izlaş qonunçilikka zid keladimi?
3. Merosni izlaşda sun’iy intellekt natijalari uçun kim javobgar böladi?

O‘zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi, ikkinchi qism (29.08.1996) — https://lex.uz/docs/180552
“Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida”gi Qonun, O‘RQ-547 (02.07.2019) — https://lex.uz/docs/4396419
O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi (30.04.2023) — https://lex.uz/docs/6445145

2-kazus · Sun’iy intellekt dasturi va u yaratgan asarlarni meros qilib oliş

FAKTLAR

Dasturçi Anvar musiqiy asarlar yaratuvçi maxsus sun’iy intellekt dasturiy ta’minotini işlab çiqadi. U vafot etganidan söng, uning qizi Malika merosxör sifatida notariusga murojaat qiladi. Malika nafaqat sun’iy intellekt dasturiy ta’minotining özini mulkiy huquq sifatida meros qilib olişni, balki uşbu sun’iy intellekt tomonidan Anvarning hayotlik davrida mustaqil ravişda yaratilgan yuzdan ortiq musiqiy asarlarga nisbatan mualliflik huquqlarini ham öz nomiga ötkazişni talab qiladi. Malika bu asarlar otasining dasturi orqali yaratilgani uçun barça mulkiy va şaxsiy nomulkiy huquqlar unga ötişi kerak deb hisoblaydi. Notarius esa sun’iy intellekt yaratgan natijalarga nisbatan mualliflik huquqi masalasida qiyinçilikka uçraydi.

MASALA

Sun’iy intellekt dasturiy ta’minotining mulkiy huquq sifatida merosga ötişi hamda sun’iy intellekt tomonidan yaratilgan natijalarga nisbatan mualliflik huquqining vorisligi masalasi.

NORMA

Özbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi 1113-moddasiga köra, meros qoldiruvçiga tegişli bölgan barça mulkiy huquqlar meros tarkibiga kiradi. Biroq, mulkiy huquqlar bilan boğliq bölmagan şaxsiy nomulkiy huquqlar meros tarkibiga kirmaydi. 'Mualliflik huquqi va turdoş huquqlar töğrisida’gi Qonunga asosan, mualliflik huquqi ijodiy mehnat natijasida fan, adabiyot va san’at asarini yaratgan jismoniy şaxsga (insonga) tegişli böladi. Qonunçilikka köra, asar muallifi faqat inson bölişi mumkin. Sun’iy intellekt

tizimining özi dasturiy ta’minot sifatida mulkiy huquq obyekti hisoblanadi va meros qilinişi mumkin, ammo uning mustaqil yaratgan natijalari insonning ijodiy mehnati bölmaganligi sababli an’anaviy mualliflik huquqi bilan himoyalanmaydi.

TAHLIL

1) Birinçi savolga javob beradigan bölsak, Anvar tomonidan yaratilgan sun’iy intellekt dasturiy ta’minotining özi intellektual mulk obyekti va mulkiy huquq sifatida e’tirof etiladi. Özbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi 1113-moddasiga muvofiq, uşbu dasturiy ta’minotga bölgan barça mulkiy huquqlar, jumladan undan foydalaniş va litsenziya beriş huquqlari Malika uçun meros tarkibiga qonuniy ravişda ötadi. 2) Ikkinçi savol yuzasidan, Malika sun’iy intellekt tomonidan mustaqil ravişda yaratilgan yuzdan ortiq musiqiy asarlarga nisbatan mualliflik huquqlarini meros qilib ololmaydi. Çunki bu asarlar bevosita Anvarning ijodiy mehnati natijasi hisoblanmaydi. 3) Uçinçi savolga kelsak, 'Mualliflik huquqi va turdoş huquqlar töğrisida’gi Qonun talablariga köra, asar muallifi faqatgina jismoniy şaxs, ya’ni inson bölişi şart. Sun’iy intellekt huquq subyekti emas va uning avtomatlaştirilgan natijalari an’anaviy mualliflik huquqi bilan himoyalanmaydi. Agar Anvar uşbu musiqalarni yaratişda özining sezilarli ijodiy hissasini qöşmagan bölsa, bu natijalar mualliflik huquqi obyekti sifatida meros massasiga kiritilmaydi. Şaxs bilan çambarças boğliq bölgan şaxsiy nomulkiy huquqlar ham merosga ötmaydi, garçi merosxörlar ularni himoya qilişga haqli bölsalar ham. Şunday qilib, qonunçilik sun’iy intellekt natijalariga nisbatan inson muallifligi talabini qat’iy belgilaydi.

XULOSA

Xulosa örnida şuni ta’kidlaş lozimki, sun’iy intellekt dasturiy ta’minoti mulkiy huquq sifatida merosga ötadi. Biroq, sun’iy intellekt tomonidan mustaqil yaratilgan natijalar insonning ijodiy mehnati bölmaganligi sababli mualliflik huquqi obyekti hisoblanmaydi va bu huquqlar merosxörga ötmaydi. Qonunçilik mualliflik uçun inson omilini talab qiladi.

MUHOKAMA UÇUN SAVOLLAR

1. Sun’iy intellekt dasturiy ta’minoti meros tarkibiga kiradimi?
2. Malika sun’iy intellekt yaratgan qöşiqlarga nisbatan mualliflik huquqini meros qilib ololadimi?
3. Qonunçilikda sun’iy intellekt natijalariga nisbatan qanday talablar mavjud?

O‘zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi, ikkinchi qism (29.08.1996) — https://lex.uz/docs/180552

“Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to‘g‘risida”gi Qonun, O‘RQ-42 (20.07.2006) — https://lex.uz/docs/1022944

3-kazus · Merosxörlarni aniqlaşda sun’iy intellekt xatosi va notarius javobgarligi

FAKTLAR

Nodir vafot etganidan söng, notarius Karim meros işini yuritişni boşlaydi. Karim merosxörlarni aniqlaş jarayonini tezlaştiriş uçun davlat reyestrlari va ma’lumotlar bazalarini avtomatik tahlil qiluvçi yangi sun’iy intellekt tizimidan foydalanadi. Sun’iy intellekt tizimi Nodirning faqat ikkita farzandini merosxör sifatida aniqlaydi va boşqa merosxörlar yöqligi haqida hisobot beradi. Notarius uşbu avtomatlaştirilgan xulosaga töliq işonib, olti oylik muddat tugamasidan oldin merosga bölgan huquq töğrisidagi guvohnomani beradi.

Biroq, oradan ikki oy ötib, Nodirning oldingi nikohidan bölgan öğli Botir paydo böladi va özining qonuniy uluşini talab qiladi. Sun’iy intellekt tizimi Botirning ma’lumotlarini bazadan topa olmaganligi ma’lum böladi.

MASALA

Merosga bölgan huquq töğrisidagi guvohnomani berişda sun’iy intellekt ma’lumotlariga tayaniş va yuzaga kelgan xato uçun notariusning javobgarligi.

NORMA

Özbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi 1146-moddasiga köra, meros oçilgan joydagi notarius merosxörning iltimosiga köra unga merosga bölgan huquqi töğrisida guvohnoma berişi şart. Merosga bölgan huquq töğrisidagi guvohnoma meros oçilgan kundan e’tiboran olti oy ötganidan keyin beriladi. Qonun böyiça yoki vasiyatnoma böyiça meros olinganida, agar notarius tegişli mol-mulkka yoxud butun merosga nisbatan guvohnoma berişni sörab murojaat etgan şaxslardan boşqa merosxörlar yöqligi töğrisida işonçli ma’lumotlarga ega bölsa, guvohnoma yuqorida körsatilgan olti oylik muddat tugamasidan oldin ham berilişi mumkin. Bunda barça harakatlar qonuniyligi uçun notarius şaxsan javobgar böladi.

TAHLIL

1) Birinçi savolga javob şuki, Özbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi 1146-moddasiga asosan, notarius merosga bölgan huquq töğrisidagi guvohnomani olti oylik muddat tugamasidan oldin berişi uçun barça qonuniy merosxörlar aniqlanganiga va boşqa merosxörlar yöqligiga oid mutlaq işonçli ma’lumotlarga ega bölişi şart. Bu istisno qoida faqatgina heç qanday şubha qolmagan holatlardagina qöllaniladi. 2) Ikkinçi savol yuzasidan, sun’iy intellekt tizimining 'boşqa merosxörlar topilmadi' degan hisoboti guvohnomani muddatidan oldin beriş uçun yetarli va qat’iy asos böla olmaydi. Sun’iy intellekt faqatgina mavjud raqamli ma’lumotlar bazalarini tahlil qiladi, biroq u töliq bölmagan yoki raqamlaştirilmagan arxiv ma’lumotlarini, masalan, oldingi nikohdan bölgan farzandlarni körmay qolişi mumkin. Avtomatlaştirilgan qarorlar inson nazoratisiz yakuniy xulosa sifatida qabul qilinmasligi kerak. 3) Uçinçi savolga kelsak, merosxörlarni aniqlaş va hujjatlarni tekşiriş jarayonidagi xatolar uçun huquqiy javobgarlik töliq notarius Karimning zimmasida qoladi. Notarius sun’iy intellekt xulosasiga kör-körona işonmasdan, qöşimça huquqiy tekşiruvlarni amalga oşirişi lozim edi. Botir özining qonuniy meros uluşini talab qilişga töla haqli va notariusning harakati ustidan sudga şikoyat qilişi mumkin.

XULOSA

Xulosa şuki, sun’iy intellekt notarial harakatlarda faqat yordamçi vosita vazifasini bajaradi. Merosxörlarni aniqlaşdagi xato va muddatidan oldin guvohnoma beriş oqibatlari uçun qonuniy javobgarlik töliq notarius zimmasida qoladi. Notarius avtomatlaştirilgan tizimlar xulosasini doimo inson nazorati va huquqiy tahlil orqali tekşirişi şart.

MUHOKAMA UÇUN SAVOLLAR

1. Notarius qaçon meros guvohnomasini olti oydan oldin berişi mumkin?
2. Sun’iy intellekt hisoboti guvohnomani muddatidan oldin berişga asos böladimi?
3. Tuşirib qoldirilgan merosxör uçun qonuniy javobgarlik kimning zimmasida?

O‘zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi, ikkinchi qism (29.08.1996) — https://lex.uz/docs/180552

Test

JAVOB TANLANADIGAN SAVOLLAR

1. Meros qoldiruvçi dasturçi bölib, özining şaxsiy kompyuterida sun’iy intellekt dasturiy ta’minotini yaratgan. Uşbu dasturiy ta’minotga bölgan mulkiy huquqlar meros tarkibiga kiradimi?

- A. Ha, barça mulkiy huquqlar meros tarkibiga kiradi.
- B. Yöq, sun’iy intellekt dasturlari meros qilinmaydi.
- C. Faqat notarius ruxsati bilan kiradi.
- D. Yöq, çunki u şaxs bilan çambarças boğliq huquqdir.

> **TÖĞRI: A**
> Fuqarolik kodeksining 1113-moddasiga köra, meros oçilgan paytda meros qoldiruvçiga tegişli bölgan, uning ölimidan keyin ham bekor bölmaydigan barça huquq va majburiyatlar meros tarkibiga kiradi. Sun’iy intellekt dasturiy ta’minotiga bölgan mulkiy huquqlar ham oddiy mulkiy huquqlar kabi meros massasiga kiritiladi va qonuniy tartibda merosxörlarga ötadi.

2. Meros qoldiruvçi sun’iy intellekt yordamida yaratilgan rasmga nisbatan mualliflik huquqini merosxörlariga qoldirmoqçi böldi. Qonunçilikka köra, bu holatda qanday yondaşuv qöllaniladi?

- A. Sun’iy intellekt avtomatik ravişda meros qoldiruvçining vorisi hisoblanadi.
- B. Sun’iy intellekt yaratgan asarlarga mualliflik huquqi vujudga kelmaydi, çunki muallif inson bölişi kerak.
- C. Rasmga bölgan huquqlar davlat mulkiga ötadi.
- D. Rasm faqat notarius qarori bilan merosga kiritiladi.

> **TÖĞRI: B**
> “Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to‘g‘risida”gi Qonunga asosan, asar insonning ijodiy mehnati natijasida yaratilgan bölişi kerak. Sun’iy intellekt yaratgan natijalarga mualliflik huquqi vujudga kelmaydi, şuning uçun u meros tarkibiga mualliflik huquqi obyekti sifatida kirmaydi. Vorislik munosabatlarida faqat inson tomonidan yaratilgan asarlargina mualliflik huquqi obyekti böla oladi.

3. Notarius meros massasini aniqlaş uçun sun’iy intellekt tizimidan foydalanmoqda. Uşbu jarayonda meros qoldiruvçining raqamli ma’lumotlarini izlaşda qaysi qoidaga qat’iy amal qilinişi kerak?

- A. Ma’lumotlarni oçiq internetga joylaştiriş.
- B. Şaxsga doir ma’lumotlarni himoya qiliş talablariga rioya etiş.

• C. Barça ma’lumotlarni faqat merosxörlarga sotiş.
• D. Sun’iy intellektga qaror qabul qiliş huquqini töliq topşiriş.

TÖĞRI: B
“Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida”gi Qonunga muvofiq, şaxsga doir ma’lumotlarga işlov berişda u larning maxfiyligi va himoyasi ta’minlanişi şart. Notarius sun’iy intellektdan foydalanganda uşbu qoidalarga q at’iy rioya qilişi, ma’lumotlarning oçiq tarqalib ketişiga yöl qöymasligi va faqat qonuniy merosxörlar m anfaatida harakat qilişi kerak.

4. Notarius merosxörlarni aniqlaşda sun’iy intellekt dasturidan foydalandi. Dastur xatosi tufayli qonuniy merosxörlardan biri röyxatga kiritilmay qoldi. Uşbu xato uçun javobgarlik kimning zimmasida böladi?

• A. Dasturiy ta’minotni yaratgan kompaniya zimmasida.
• B. Sun’iy intellektning özi javobgar böladi.
• C. Notarius zimmasida, çunki yakuniy qarorni u qabul qiladi va tasdiqlaydi.
• D. Röyxatga kiritilmagan merosxörning özi javobgar.

TÖĞRI: C
Notarial harakatlarni amalga oşirişda sun’iy intellekt faqat yordamçi vosita hisoblanadi. Yakuniy qarorni qabul qiliş va hujjatlarni tasdiqlaş bevosita notarius tomonidan amalga oşirilgani uçun, har qanday xato yoki kamçiliklar uçun javobgarlik notarius zimmasida qoladi. Sun’iy intellekt mustaqil huquq subyekti emas. Şu sababli, notarius dastur natijalarini doimo tekşirişi şart.

5. Meros qoldiruvçi sun’iy intellekt tizimidan foydalanib, özining hayotiga yetkazilgan zararni undiriş böyiça sudga da’vo arizasi tayyorlagan edi, ammo vafot etdi. Bu huquq merosxörlarga ötadimi?

• A. Ha, çunki ariza sun’iy intellekt orqali tayyorlangan.
• B. Faqat merosxörlar voyaga yetmagan bölsa ötadi.
• C. Ha, barça huquqlar istisnosiz meros qilinadi.
• D. Yöq, hayotga yoki soğliqqa yetkazilgan zarar uçun tovon undiriş huquqi meros tarkibiga kirmaydi.

TÖĞRI: D
Fuqarolik kodeksining 1113-moddasiga köra, meros qoldiruvçining şaxsi bilan çambarças boğliq bölgan huquq va majburiyatlar, jumladan hayotga yoki soğliqqa yetkazilgan zarar uçun tovon undiriş huquqi meros tarkibiga kirmaydi. Ariza sun’iy intellekt yordamida tayyorlangan bölsa ham, bu qoida özgarmaydi va huquq merosxörlarga ötmaydi.

6. Notarius sun’iy intellekt yordamida meros qoldiruvçiga tegişli köçmas mulklarni davlat reyestrlaridan izlamoqda. Agar dastur topgan mol-mulk reyestrda boşqa şaxs nomida bölsa, notarius qanday yöl tutişi kerak?

• A. Dastur ma’lumotini töğri deb qabul qilib, meros guvohnomasini berişi kerak.
• B. Mol-mulkni avtomatik ravişda davlat foydasiga musodara qilişi kerak.
• C. Dastur natijalarini inson (notarius) nazoratidan ötkazib, rasmiy reyestr ma’lumotlariga tayanişi lozim.

• D. Sun’iy intellektni yangilaşni talab qilişi kerak.

TÖĞRI: C
Sun’iy intellekt natijalari doimo inson, ya’ni notarius nazoratidan ötişi şart. Notarial harakatlarda faqat rasmiy tasdiqlangan va qonuniy davlat reyestri hujjatlariga tayaniladi. Avtomatlaştirilgan dastur qarorlari yakuniy hisoblanmaydi, şuning uçun notarius reyestrdagi haqiqiy holatni asos qilib olişi va şunga muvofiq harakat qilişi lozim.

7. Meros qoldiruvçi öz faoliyatida foydalaniş uçun qimmatbaho sun’iy intellekt dasturiga yillik litsenziya sotib olgan edi. Uşbu litsenziyadan foydalaniş huquqi merosxörlarga ötadimi?

• A. Yöq, litsenziyalar heç qaçon meros qilinmaydi.
• B. Faqat sun’iy intellekt dasturi ruxsat bersa ötadi.
• C. Yöq, çunki bu şaxsiy nomulkiy huquqdir.
• D. Ha, agar litsenziya şartnomasida huquqning boşqa şaxsga ötişi taqiqlanmagan bölsa, u mulkiy huquq sifatida meros tarkibiga kiradi.

TÖĞRI: D
Fuqarolik kodeksining 1113-moddasiga asosan, meros qoldiruvçiga tegişli bölgan barça mulkiy huquqlar meros tarkibiga kiradi. Agar sun’iy intellekt dasturidan foydalaniş böyiça litsenziya şartnomasida huquqning boşqa şaxsga ötişi taqiqlanmagan bölsa, uşbu dasturiy ta’minotdan foydalaniş huquqi mulkiy huquq sifatida qonuniy merosxörlarga ötadi.

8. Meros qoldiruvçi özining raqamli aktivlari va akkauntlari parollarini sun’iy intellekt xotirasida saqlagan. Merosxörlar bu ma’lumotlarni oliş huquqiga egami?

• A. Ha, raqamli aktivlarga bölgan mulkiy huquqlar meros tarkibiga kiradi va merosxörlar ularga nisbatan huquqqa ega böladilar.
• B. Yöq, raqamli aktivlar meros qilinmaydi.
• C. Faqat akkaunt xizmat körsatuvçisi ruxsat bersa.
• D. Yöq, parollar davlat siri hisoblanadi.

TÖĞRI: A
Raqamli aktivlar va akkauntlardagi mol-mulk (masalan, elektron pullar yoki qimmatli ma’lumotlar) mulkiy huquq hisoblanadi. Fuqarolik kodeksining 1113-moddasiga köra, meros qoldiruvçiga tegişli mulkiy huquqlar meros tarkibiga kiradi. Merosxörlar uşbu raqamli aktivlarga nisbatan qonuniy huquqqa ega böladilar va ularni meros qilib oladilar.

9. Notarius idorasidagi sun’iy intellekt tizimi merosxörlarga merosni qabul qiliş muddati tugayotgani haqida avtomatik eslatma yubordi. Bu jarayon qonunçilikka zidmi?

• A. Ha, notarius sun’iy intellektdan foydalanişi taqiqlangan.
• B. Ha, eslatma yuboriş faqat sud orqali amalga oşiriladi.
• C. Yöq, lekin eslatma yuborilgani uçun meros avtomatik qabul qilingan hisoblanadi.

• D. Yöq, bu şunçaki yordamçi texnik jarayon bölib, notarial faoliyatni osonlaştiradi va qonunga zid emas.

TÖĞRI: D
Notarial harakatlarda sun'iy intellektdan eslatmalar yuboriş, hujjatlarni tekşiriş kabi yordamçi texnik vazifalarda foydalaniş amaliyotda qulaylik yaratadi. Bu qonunçilikka zid emas, çunki yakuniy yuridik qaror inson tomonidan qabul qilinadi. Eslatmalar şunçaki merosxörlarga öz huquqlarini amalga oşirişda yordam beruvçi vosita hisoblanadi.

10. Meros qoldiruvçi sun'iy intellekt yordamida özining şaxsiy kundaligini yuritgan. Uşbu kundalikdagi şaxsiy nomulkiy huquqlar merosxörlarga ötadimi?

• A. Ha, şaxsiy nomulkiy huquqlar töliq meros qilinadi.
• B. Faqat sun'iy intellekt ruxsati bilan ötadi.
• C. Yöq, mulkiy huquqlar bilan boğliq bölmagan şaxsiy nomulkiy huquqlar meros tarkibiga kirmaydi.
• D. Ha, agar kundalik oçiq e'lon qilingan bölsa.

TÖĞRI: C
Fuqarolik kodeksining 1113-moddasiga köra, mulkiy huquqlar bilan boğliq bölmagan şaxsiy nomulkiy huquqlar meros tarkibiga kirmaydi. Sun'iy intellekt yordamida yuritilgan şaxsiy kundalikdagi ma'lumotlar ham şaxsiy nomulkiy huquq sanaladi. Biroq, qonunçilikka asosan, merosxörlar bu huquqlarni himoya qilişlari va ularning daxlsizligini ta'minlaşlari mumkin.

11. Notarius sun'iy intellekt yordamida barça merosxörlar aniqlanganini va boşqa merosxörlar yöqligini tasdiqladi. Bunday holatda merosga bölgan huquq töğrisidagi guvohnoma qaçon berilişi mumkin?

• A. Faqat meros oçilgan kundan e'tiboran bir yil ötgaç.
• B. Guvohnoma har doim faqat olti oy ötgandan keyin beriladi.
• C. Agar boşqa merosxörlar yöqligi haqida işonçli ma'lumot bölsa, olti oylik muddat tugamasidan oldin berilişi mumkin.
• D. Sun'iy intellekt qarori bilan darhol, notarius iştirokisiz beriladi.

TÖĞRI: C
Fuqarolik kodeksining 1146-moddasiga köra, agar notariusda guvohnoma sörab murojaat etgan şaxslardan boşqa merosxörlar yöqligi töğrisida işonçli ma'lumotlar bölsa, guvohnoma olti oylik muddat tugamasidan oldin berilişi mumkin. Sun'iy intellekt tizimlari bu ma'lumotlarni tez va aniq töplaşda notariusga katta yordam berişi mumkin.

12. Meros qoldiruvçi özining şaxsiy biznesi uçun katta hajmdagi ma'lumotlar bazasini (sun'iy intellekt uçun) yaratgan. Uşbu ma'lumotlar bazasi merosxörlarga ötadimi?

• A. Yöq, ma'lumotlar bazasi davlatga ötadi.
• B. Ha, ma'lumotlar bazasiga bölgan mulkiy huquqlar meros tarkibiga kiradi.
• C. Yöq, ma'lumotlar bazasi şaxs bilan çambarças boğliq huquqdir.
• D. Faqat ma'lumotlar bazasi qoğozda çop etilgan bölsagina ötadi.

TÖĞRI: B

Fuqarolik kodeksining 1113-moddasiga asosan, meros qoldiruvçiga tegişli bölgan barça mulkiy huquqlar, jumladan intellektual mulk obyektlari va ma’lumotlar bazasiga bölgan huquqlar meros tarkibiga kiradi. Sun’iy intellekt uçun yaratilgan ma’lumotlar bazasi ham qimmatli mulkiy aktiv hisoblanadi va qonuniy tartibda merosxörlarga ötadi.

13. Notarius meros işini oçişda sun’iy intellekt tizimidan foydalandi. Tizim avtomatik ravişda merosxörlardan birini "noloyiq" deb topdi. Notarius qanday harakat qilişi kerak?

- A. Tizim qarorini tasdiqlab, merosxörni merosdan mahrum qilişi kerak.
- B. Tizim qarorini inobatga olmasligi va noloyiq merosxör deb topiş faqat sud tartibida amalga oşirilişini tuşuntirişi lozim.
- C. Tizim qarori asosida darhol boşqa merosxörlarga guvohnoma berişi kerak.
- D. Meros işini yopib, barça mol-mulkni davlatga ötkazişi kerak.

TÖĞRI: B

Sun’iy intellekt qarorlari mustaqil yuridik kuçga ega emas. Şaxsni noloyiq merosxör deb topiş faqat sudning qonuniy kuçga kirgan hal qiluv qarori bilan amalga oşiriladi. Notarius avtomatlaştirilgan tizim qarorlariga tayanib fuqarolarning huquqlarini çeklay olmaydi, u faqat sud qaroriga asoslanişi şart.

14. Merosxörlar notariusdan sun’iy intellekt yordamida marhumning barça yaşirin bank hisoblarini izlaşni söraşdi. Bu jarayonda qaysi qonun talablariga rioya etiş muhim?

- A. “Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to‘g‘risida”gi Qonun.
- B. “Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida”gi Qonun va bank siri talablari.
- C. Faqat xalqaro sun’iy intellekt qoidalari.
- D. Heç qanday qonunga rioya qiliş şart emas, çunki şaxs vafot etgan.

TÖĞRI: B

Marhumning bank hisoblari va şaxsiy ma’lumotlarini sun’iy intellekt orqali izlaşda “Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida”gi Qonun talablariga qat’iy rioya etilişi şart. Şuningdek, ma’lumotlar maxfiyligi va ş axsiy hayot daxlsizligi ta’minlanişi, ruxsatsiz şaxslarga ma’lumotlar oşkor qilinmasligi qonun bilan himoya q ilinadi. Bu notariusning asosiy majburiyatlaridan biridir.

OÇIQ SAVOLLAR

15. Meros qoldiruvçining elektron hamyonlari va ijtimoiy tarmoqdagi akkauntlarini sun’iy intellekt yordamida qidirib topiş meros huquqi nuqtai nazaridan qanday baholanadi va bunda qanday huquqiy çeklovlar mavjud?

NAMUNA JAVOB

Meros qoldiruvçining elektron hamyonlari, kriptovalyutalari va boşqa raqamli aktivlari uning mulkiy huquqlari hisoblanib, Özbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi 1113-moddasiga asosan töğridan-töğri meros tarkibiga kiradi. Ularni aniqlaş uçun sun’iy intellektdan foydalaniş izlaş jarayonini

sezilarli darajada tezlaştiradi va aniqlikni oşiradi. Biroq, ijtimoiy tarmoqdagi akkauntlar va şaxsiy yozişmalarni tahlil qiliş şaxsning daxlsizligi bilan bevosita boğliq. Özbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi va 'Şaxsga doir ma'lumotlar töğrisida'gi Qonuniga muvofiq, şaxsiy ma'lumotlarga işlov beriş qonuniy asosda va şaxsiy hayot sirlarini buzmagan holda amalga oşirilişi qat'iy belgilangan. Muqobil yondaşuv sifatida şuni aytiş mumkinki, agar meros qoldiruvçi öz hayotlik davrida raqamli aktivlariga kiriş uçun ixtiyoriy rozilik, masalan, raqamli vasiyatnoma qoldirgan bölsa, sun'iy intellekt orqali ma'lumotlarni yiğiş heç qanday qonuniy tösiqlarsiz amalga oşirilişi mumkin. Aks holda, notarius va merosxörlar ma'lumotlarni izlaşda sud nazorati yoki maxsus qonuniy ruxsatnomalarga tayanişi lozim. Sun'iy intellekt qançalik mukammal bölmasin, u şaxsga doir ma'lumotlarni himoya qiliş sohasidagi qonun hujjatlarini çetlab öta olmaydi va bu jarayonda doimo inson aralaşuvi hamda huquqiy nazorat talab etiladi.

16. Meros qoldiruvçi hayotlik davrida sun'iy intellekt yordamida köplab rasm va matnlar yaratgan. Uşbu natijalarga nisbatan merosxörlarning huquqlari qanday belgilanadi?

NAMUNA JAVOB

Özbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi 1113-moddasiga köra, meros qoldiruvçining barça mulkiy huquqlari meros tarkibiga ötadi. Biroq, 'Mualliflik huquqi va turdoş huquqlar töğrisida'gi Qonunga asosan, mualliflik huquqi faqat insonning ijodiy mehnati natijasida yaratilgan fan, adabiyot va san'at asarlariga nisbatan yuzaga keladi. Sun'iy intellekt tomonidan mustaqil ravişda yaratilgan rasm va matnlar inson ijodi hisoblanmagani uçun, ular amaldagi qonunçilikka köra an'anaviy mualliflik huquqi obyekti böla olmaydi. Şuning uçun merosxörlar bu natijalarga nisbatan muallifning mulkiy huquqlarini, masalan, mutlaq foydalaniş yoki litsenziya beriş huquqini meros qilib ololmaydilar. Muqobil yondaşuv şundan iboratki, agar meros qoldiruvçi sun'iy intellekt natijalariga özining sezilarli darajadagi ijodiy hissasini qöşgan bölsa, masalan, murakkab tahrirlaş işlarini amalga oşirgan yoki ğoyaviy jihatdan çuqur işlov bergan bölsa, bu asarlar hamkorlikdagi yoki hosilaviy asar sifatida e'tirof etilişi mumkin. Bunday holatda insonning ijodiy mehnati mavjudligi sababli, asar mualliflik huquqi obyekti sifatida tan olinib, unga nisbatan mulkiy huquqlar meros massasiga kiritilişi va merosxörlarga ötişi qonunan mumkin böladi.

17. Notarius meros işini yuritişda sun'iy intellekt tizimidan foydalanib, merosxörlarga eslatmalar yuboriş va hujjatlarni tekşirişni töliq avtomatlaştirişi mumkinmi? Buning huquqiy oqibatlari qanday?

NAMUNA JAVOB

Notarial harakatlarda sun'iy intellektdan hujjatlarni tekşiriş, davlat reyestrlaridan ma'lumot yiğiş va merosxörlarga eslatmalar yuboriş kabi texnik işlarda foydalaniş iş samaradorligini sezilarli darajada oşiradi. Biroq, qaror qabul qiliş jarayonini töliq avtomatlaştiriş qonunan mumkin emas. Özbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi 1146-moddasiga köra, merosga bölgan huquq töğrisida guvohnoma beriş majburiyati va vakolati bevosita notariusga yuklatilgan. Agar sun'iy intellekt tizimi xato qilsa, masalan, qonuniy merosxörni röyxatdan tuşirib qoldirsa yoki soxta hujjatni haqiqiy deb topsa, buning uçun huquqiy javobgarlik tizim işlab çiquvçisida emas, balki notarial harakatni tasdiqlagan notariusda qoladi. Muqobil yondaşuv sifatida qaralganda, kelajakda qonunçilikka tegişli özgartirişlar kiritilib, ma'lum turdagi oddiy va nizosiz meros işlarida, masalan, yagona merosxör va davlat röyxatidan ötgan mulk bölganda, avtomatlaştirilgan tizimlar orqali elektron guvohnomalar beriş joriy etilişi mumkin. Ammo

hozirgi amaldagi qonunçilik doirasida inson, ya’ni notarius nazorati, uning huquqiy bahosi va yakuniy imzosi majburiydir. Sun’iy intellekt faqat maslahat beruvçi va yordamçi vosita bölib qoladi.

Glossariy

MEROS TARKIBI
Meros oçilgan paytda meros qoldiruvçiga tegişli bölgan, uning ölimidan keyin ham bekor bölmaydigan barça huquq va majburiyatlar majmuasi. Bunga sun’iy intellekt tizimlariga bölgan mulkiy huquqlar ham kirişi mumkin.

Misol: Boburning vafotidan söng unga tegişli bölgan dasturiy ta’minot litsenziyalari meros tarkibiga kiritildi.

Boğliq atamalar: Raqamli aktivlar, Şaxsiy nomulkiy huquqlar

RAQAMLI AKTIVLAR
Elektron şaklda mavjud bölgan va mulkiy qimmatga ega bölgan obyektlar, jumladan akkauntlar, ma’lumotlar bazalari va sun’iy intellekt dasturlari. Ular meros tarkibiga mulkiy huquq sifatida kiritiladi.

Misol: Azizov özining yaratgan raqamli ma’lumotlar bazasini farzandiga vasiyat qildi.

Boğliq atamalar: Meros tarkibi, Sun’iy intellekt tizimi

ŞAXSGA DOIR MA’LUMOTLAR
Muayyan jismoniy şaxsga taalluqli bölgan yoki uni identifikatsiya qiliş imkonini beradigan ma’lumotlar. Meros obyektini izlaşda sun’iy intellekt uşbu ma’lumotlarni qonuniy himoya qilişi şart.

Misol: Notarius sun’iy intellekt orqali merosxörlarni izlaşda şaxsga doir ma’lumotlar maxfiyligini ta’minladi.

Boğliq atamalar: Notarial harakatlarda inson nazorati

SUN’IY INTELLEKT TIZIMI
Ma’lumotlarni töplaş, tahlil qiliş va avtomatlaştirilgan qarorlar qabul qiliş imkonini beruvçi dasturiy ta’minot. Uning özi mulkiy huquq obyekti sifatida meros orqali ötişi mumkin.

Misol: Tadbirkor vafot etgaç, uning kompaniyasidagi sun’iy intellekt dasturiga bölgan huquqlar merosxörlarga ötdi.

Boğliq atamalar: Raqamli aktivlar, Mualliflik huquqi

MUALLIFLIK HUQUQI
Fan, adabiyot va san’at asarlarini yaratgan jismoniy şaxsning (insonning) huquqlari. Sun’iy intellekt yordamida yaratilgan natijalar, agar inson ijodi bölmasa, mualliflik huquqi obyekti hisoblanmasligi mumkin.

Misol: Sun’iy intellekt mustaqil çizgan rasmga nisbatan inson mualliffligi talab qilingani uçun u meros tarkibidagi mualliflik huquqi obyekti deb topilmadi.

Boğliq atamalar: Şaxsiy nomulkiy huquqlar

> **ŞAXSIY NOMULKIY HUQUQLAR**
> Meros qoldiruvçining şaxsi bilan çambarças boğliq bölgan, mulkiy huquqlar bilan boğliq bölmagan huquqlar. Ular meros tarkibiga kirmaydi, lekin merosxörlar tomonidan himoya qilinişi mumkin.

Misol: Yozuvçining asar daxlsizligiga bölgan şaxsiy nomulkiy huquqi merosxörlar tomonidan himoya qilinadi.

Boğliq atamalar: Meros tarkibi, Mualliflik huquqi

> **MEROSNING OÇILIŞI**
> Fuqaroning ölimi yoki uning sud tomonidan vafot etgan deb e’lon qilinişi oqibatida meros munosabatlarining boşlanişi. Bu jarayonda sun’iy intellekt eslatma tizimlari işga tuşişi mumkin.

Misol: Fuqaro vafot etgan kuni meros oçildi va notarius raqamli reyestrlarni tekşirişni boşladi.

Boğliq atamalar: Meros oçiliş joyi, Merosxör

> **MEROS OÇILIŞ JOYI**
> Meros qoldiruvçining oxirgi doimiy yaşab turgan joyi yoki uning köçmas mulki joylaşgan hudud. Sun’iy intellekt reyestrlardan uşbu manzilni aniqlaşda yordam beradi.

Misol: Meros qoldiruvçining oxirgi yaşaş joyi noma’lum bölgani uçun, sun’iy intellekt uning asosiy köçmas mulki joylaşgan hududni aniqlab berdi.

Boğliq atamalar: Merosning oçilişi

> **MEROSXÖR**
> Meros oçilgan paytda hayot bölgan fuqarolar, şuningdek meros qoldiruvçining hayotlik paytida homila holida bölgan va meros oçilgandan keyin tirik tuğilgan bolalar. Sun’iy intellekt ularni ma’lumotlar bazasidan qidirişda qöllaniladi.

Misol: Notarius sun’iy intellekt yordamida FHDYO bazasidan barça qonuniy merosxörlarni aniqladi.

Boğliq atamalar: Merosning oçilişi, Merosga bölgan huquq töğrisida guvohnoma

> **MEROSGA BÖLGAN HUQUQ TÖĞRISIDA GUVOHNOMA**
> Meros oçilgan joydagi notarius tomonidan merosxörning iltimosiga köra beriladigan, uning merosga bölgan huquqini tasdiqlovçi hujjat. Hujjatni rasmiylaştirişda sun’iy intellekt faqat yordamçi vazifasini bajaradi.

Misol: Olti oy ötgaç, notarius barça hujjatlarni tekşirib, merosxörga guvohnoma topşirdi.

Boğliq atamalar: Notarial harakatlarda inson nazorati, Merosxör

> **NOTARIAL HARAKATLARDA INSON NAZORATI**
> Sun’iy intellekt tizimlari hujjatlarni tekşirib, merosxörlarni aniqlasa ham, yakuniy qaror qabul qiliş va yuridik javobgarlik faqat notarius (inson) zimmasida qolişi qoidasi.

Misol: Sun’iy intellekt tizimi merosxörni notöğri körsatgan bölsa-da, notarius öz nazorati orqali xatoni töğriladi.

Boğliq atamalar: Merosga bölgan huquq töğrisida guvohnoma, Şaxsga doir ma’lumotlar

Xronologiya

Vorislik munosabatlari va raqamli huquqlar rivojlanişi

> **29.08.1996 · FUQAROLIK KODEKSI QABUL QILINIŞI**
> Özbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi qabul qilinib, meros tarkibi, merosning oçilişi va merosxörlar doirasi belgilab berildi.

Ahamiyati: Vorislik huquqining asosiy qonuniy bazasi yaratildi.

> **02.07.2019 · ŞAXSGA DOIR MA’LUMOTLAR TÖĞRISIDAGI QONUN**
> Şaxsga doir ma’lumotlarni yiğiş, qayta işlaş va himoya qiliş tartibi belgilandi. Bu raqamli aktivlarni izlaşda maxfiylikni ta’minlaydi.

Ahamiyati: Sun’iy intellekt orqali merosxörlarni izlaşda ma’lumotlar himoyasi kafolatlandi.

> **30.04.2023 · YANGI TAHRIRDAGI KONSTITUTSIYA QABUL QILINIŞI**
> Özbekiston Respublikasining yangi Konstitutsiyasi qabul qilinib, xususiy mulk daxlsizligi va meros huquqi davlat tomonidan kafolatlanişi qat’iy belgilandi.

Ahamiyati: Raqamli mulk va sun’iy intellekt obyektlariga nisbatan meros huquqining oliy kafolati örnatildi.

Mind-map

Vorislik va Sun’iy intellekt

- Meros obyektini aniqlaş: FK 1113-modda asosida mol-mulkni izlaş
- — Raqamli aktivlarni izlaş: Akkauntlar va kripto-aktivlarni topiş
- — Reyestrlarni tahlil qiliş: Davlat bazalaridan ma’lumot yiğiş
- — Ma’lumotlar aniqligi: SI orqali xatoliklarni kamaytiriş
- SI tizimi meros sifatida: Dasturiy ta’minot mulkiy huquq sifatida

- — Dasturiy ta’minot huquqi: Kodni meros qilib qoldiriş
- — Ma’lumotlar bazasi: Töplangan ma’lumotlar töplami
- — Litsenziyalar: Foydalaniş huquqining ötişi
- SI yaratgan natijalar: Mualliflik huquqi masalalari
- — Inson muallifligi talabi: Muallif faqat jismoniy şaxs bölişi
- — — Mualliflik qonuni: Qonun talablari
- — — Istisno holatlar: Inson iştiroki darajasi
- — Mualliflik obyekti emasligi: Sof SI yaratgan asarlar
- — — Mulkiy huquq yöqligi: Merosga kirmasligi
- — Şaxsiy nomulkiy huquqlar: FK 1113-modda asosida
- — — Himoya qiliş: Merosxörlar tomonidan himoya
- Notarial harakatlarda SI: Notarius faoliyatini avtomatlaştiriş
- — Hujjatlarni tekşiriş: Qalbaki hujjatlarni aniqlaş
- — — Tezkor tahlil: Vaqtni tejaş
- — Merosxörlarni aniqlaş: Qarindoşlik aloqalarini topiş
- — — FHDYO bazasi: Tizimlar integratsiyasi
- — Avtomatlaştirilgan eslatmalar: Olti oylik muddatni nazorat qiliş
- — — Muddat ötişi: FK 1146-modda
- Inson nazorati va himoya: Javobgarlik va xavfsizlik
- — Notarius javobgarligi: Yakuniy qaror inson zimmasida
- — Ma’lumotlar himoyasi: Maxfiylikni saqlaş
- — Qaror qabul qiliş çegarasi: SI faqat yordamçi vosita

Tuşuntiriş va sxema

Notarial harakatlarda sun’iy intellektni qöllaş sxemasi

DIAGRAMMADAGI BOĞLANIŞLAR

- Meros oçilişi ’Murojaat qiliş ’Notarius
- Notarius ’Tizimni işga tuşiriş ’SI yordamçi tizimi
- SI yordamçi tizimi ’Reyestrlarni tahlil qiliş ’Mol-mulkni izlaş
- Mol-mulkni izlaş ’Maxfiylik şarti ’Ma’lumotlar himoyasi
- Ma’lumotlar himoyasi ’Natijani tekşiriş ’Inson nazorati
- Inson nazorati ’Tasdiqlaş ’Guvohnoma beriş
- SI yordamçi tizimi ’SI xatosi ’Nizo kelib çiqişi
- Nizo kelib çiqişi ’Notarius tomonidan hal etiş ’Inson nazorati

Manbalar

UŞBU MAVZU MANBALARI

O‘zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi, ikkinchi qism (29.08.1996) — https://lex.uz/docs/180552

“Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida”gi Qonun, O‘RQ-547 (02.07.2019) — https://lex.uz/docs/4396419

“Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to‘g‘risida”gi Qonun, O‘RQ-42 (20.07.2006) — https://lex.uz/docs/1022944

O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi (30.04.2023) — https://lex.uz/docs/6445145

TAVSIYA ETILGAN ADABIYOTLAR (DASTURDAN)

• Yuldashev J.I. Vorislik va oila huquqi. Darslik / yuridik fanlar doktori, professor, O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan yurist O. Okyulovning umumiy tahriri ostida. – T.: TDYUU nashriyoti, 2024. – 295 b. (Asosiy)

• Vorislik huquqi: nazariya va amaliyot. O‘quv qo‘llanma. U. Maxmudxodjayeva, M. Usmonova. Toshkent, 2025. 148 b.

• Fuqarolik huquqi. 2-qism. Darslik. Mualliflar jamoasi. Toshkent, 2017. 428 b.

• Załucki, Mariusz. “Impact of the EU Succession Regulation on Statutory Inheritance.” Comparative Law Review 23 (February 7, 2018): 223. http://dx.doi.org/10.12775/clr.2017.010. (Qo‘shimcha)

• Avsec, Franci. “Legal Framework of Agricultural Land/Holding Succession and Acquisition in Slovenia.” Journal of Agricultural and Environmental Law 16, no. 30 (April 30, 2021): 24–39. http://dx.doi.org/10.21029/jael.2021.30.24. (Qo‘shimcha)

• Szeroczyńska, Małgorzata. “People with intellectual disabilities as heirs. Part 2.” Special School LXXXI, no. 3 (June 30, 2020): 224–35. http://dx.doi.org/10.5604/01.3001.0014.2361. (Qo‘shimcha)

Iqtibos keltirişdan oldin har bir manbani uning amaldagi rasmiy matni bilan soliştiring.

Öquv matni ta’lim maqsadida sun’iy intellekt yordamida tayyorlangan. Bu yuridik maslahat emas; iqtibos keltirişdan oldin birlamçi manbalar bilan tekşiring. Toşkent davlat yuridik universiteti · Oila va meros huquqi.

OXFORDER LLC tomonidan yaratilgan · Naşr 2026.11